

erityisesti sadanpäälliköistä. Näiden valossa Kyrychenko sitten tarkastelee kertomusta Kapernaumin sadanpäälliköistä (Matt. 8; Luuk. 7) ja Corneliuksesta (Ap. t. 10).

Johdannon jälkeen ensimmäinen pääluku käsittelee informatiivisesti sadanpäällikön asemaa Rooman armeijassa. Kyrychenko tekee selväksi, että asema ja rooli vaihtelivat sen mukaan, millaisessa yksikössä ja minä aikana sadanpäällikkö palveli. Lisäksi sadanpäälliköitä toimi yleishallinnon tehtävissä. Loputtomien variaatioiden sijasta Kyrychenko keskittyy luvun lopussa Luukkaan kertomusten kannalta olennaisiin puoliin, kuten armeijan rooliin Palestiinassa. Corneliuksen yksikön luonnetta selostaessaan Kyrychenko käy monipuolisen keskustelun vakinaisen armeijan ulkopuolisten, niin sanottujen *auxilia*-joukkojen kokoonpanoista ja asemasta.

Seuraava pääluku sisältää katsauksen roomalaisten lähteiden kuvaan sotilaista. Katsauksessa käydään läpi Suetoniuksen ja Tacituksen kaltaisia historiakirjoja sekä Caesarin ja Plutarkhoksen kaltaisia muistelmia tai elämäkertoja. Kyrychenko toteaa, että näiden lähteiden antama kuva on lähes poikkeuksetta kielteinen. Poikkeuksen muodostavat vain Caesar ja Velleius Paterculus, jotka itse olivat olleet aktiivipalveluksessa.

Roomalaislähteitä käsittelevän pääluvun mielenkiintoisin osuus tulee sen lopussa: Kyrychenko käy läpi papyruslähteitä, joissa siviilit vetoavat sadanpäälliköihin ryöstelevien sotilaiden ja veronkerääjien takia. Kyrychenko jättää tämän aineiston ja sen tarjoaman näkökulman valittavan vähälle huomiolle ja keskittyy enemmän kuvauksiin armeijasta taistelutilanteissa – näkökulma, joka varhaiskristillisissä lähteissä on marginaalinen ja joka Luukkaan sadanpäällikköjenkin kannalta on epäoleellinen.

Seuraava pääluku esittelee Rooman armeijaa juutalaisissa lähteissä. Tarkastelu alkaa Makkabilaikir-

joista ja kattaa myöhempää intertestamentaarista kirjallisuutta kuten Sibyllan oraakkeleita, Qumranin tekstejä, Filonia ja Josefusta. Kaikki lähteet korostavat Rooman vastustamatonta sotilasmahtia, mutta näkemykset jakautuvat siinä, ilmentäväkö mahti Jumalan hyvää johdatus- tai rangaistusta kansan synneistä. Mielenkiintoisimmat näkökulmat tulevat palestiinalaisista papyruksista ja rabbiinisista lähteistä. Niistä ilmenee myönteistä kanssakäymistä sadanpäälliköiden kanssa, kun taas rivisotilaat vaikuttavat uhkaavilta. Luukkaan Cornelius-kuvan kannalta on yllättävää havaita, että Josefus kuvaa kesarealaisia yksiköitä voimakkaan juutalaisvastaisina.

Kirjan viimeinen pääluku ja sen varsinainen aihe tuottavat pettymyksen. Luvussa Kyrychenko haluaa osoittaa, että Luukas kuvaa Rooman armeijaa myönteisesti ja että sadanpäälliköt toimivat kristityksi tulevan pakanan prototyyppinä. Tällaiseen tutkimustulokseen ei olisi tarvittu pitkiä katsauksia roomalaisiin ja juutalaisiin lähteisiin. Sinänsä luku sisältää kootusti mielenkiintoista informaatiota sille, joka haluaa perehtyä näihin hahmoihin.

Kapernaumin sadanpäällikön Kyrychenko uskoo olleen roomalaisen, vaikka tämä onkin vaikea oletus: Rooman joukot astuivat vain hätätilanteissa vasallihallitsijoiden alueelle, kuten Galileaan. Kyrychenko vetoaa kuitenkin siihen, että Luukkaan kokonaisajattelussa sadanpäällikön roomalaisuus on luontevaa. Samantapainen ongelma koskee Corneliuksen hahmoa, jonka yksikköä Kyrychenkolla on vaikeuksia paikallistaa historiallisesti. Sekavaa tilannetta auttaisi se, että Kyrychenko eriyttäisi keskustelun sadanpäälliköistä historian henkilöinä ja Luukkaan kirjallisuutta hahmoina.

Kyrychenkon tutkimus on piristävää poikkeus sota- ja sotilaita käsittelevään varhaiskristillisyyden tutkimukseen. Sitä ei leimaa moraalisen normatiivinen kysymyksenasettelu. Sotilaita koskevien antiikin nä-

kemysten esittely mahdollistaa sen, että kristillisissä lähteissä olevien sotilaskuvausten voi ajatella ilmentävän myös muunlaisia lähestymistapoja.

Ilmeistä on, että sadanpäälliköitä kuvataan Uudessa testamentissa huomattavasti myönteisemmin kuin rivisotilaita. Tämä sopii hyvin antiikin kontekstiin, kuten Kyrychenkonkin esittelemästä materiaalista käy ilmi. Perinteiselle ”Saako kristitty olla sotilas?” -kysymyksenasettelulle tällainen vastaus on ristiriitainen, mutta historiallisesti se on perusteltu.

NIKO HUTTUNEN
DOS., ESPOO

**ANNETTE BOURLAND
HUIZENGA**
**Moral Education for
Women in the Pastoral
and Pythagorean Letters:
Philosophers of the
Household. Supplements to
Novum Testamentum 147.
Leiden: Brill 2013. 435 s.**

Koti kertoo yhteisöstä paljon. Historiallisessa tutkimuksessa on kiinnostavaa kiinnittää huomiota siihen, millaisia ohjeita koti- ja perhe-elämää varten on muinoin annettu ja miten ohjeet on perusteltu. Kristillisen materiaalin vertailu aikansa filosofiseen opetukseen on havainnollista, vaikka varhaista kristinuskoa ei aina pidetäkään erityisen filosofisena liikkeenä. Kristityt pohtivat usein äänekkäästikin suhdettaan antiikin filosofisiin koulukuntiin, mutta omaksuivat samaan aikaan kuin vaihikka monia näiden edustamia positiioita. Tiesikö vasen käsi, mitä oikea teki?

Annette Bourland Huizengan teoksen *Moral Education for Women in the Pastoral and Pythagorean Letters* keskiössä on kysymys, millainen

on hyvä nainen. Teos jakautuu johdannon jälkeen kahteen pääosaan, johtopäätöksiin ja liiteosaan. Ensimmäinen pääosa käsittelee pythagoralaiseen ajatteluun tukeutuvia naisille suunnattuja ohjekirjeitä ja jälkimmäinen Uuden testamentin pastoraalikirjeitä. Molempia tekstiryhmiä tarkastellaan teoksessa perusteellisesti, kumpikin osa on laajuudeltaan noin 200-sivuinen ja niissä on neljä toisiaan vastaavaa lukua.

Huizenga painottaa kirjekokoelmien merkitystä teksti- tai oppimateriaaliresursseina. Tähän liittyy myös pseudonyymien käyttö. Pythagoralaisissa kirjeissä opettajina esiintyvät vanhemmat naiset. Taustan ohjeille muodostaa antiikin populaarifilosofia. Pythagoralaiset kirjeet ajoitetaan tavallisesti noin 200-luvulta eKr. aina 200-luvulle jKr. Pastoraalikirjeiden ajoitus on sekin paljon keskusteltu teema. Tavallisesti niitä pidetään aitopaavallisia kirjeitä myöhempinä. Huizengan katsannossa on olennaista, että kirjoittaja käyttää lähteinään sekä paavalilaista traditiota että aikansa populaarifilosofiaa. Kokoelmia yhdistää se, että molemmat pyrkivät tarjoamaan naisten moraalikasvatusta tukevaa materiaalia, mutta ne eroavat toisistaan monissa kohdin.

Yksi eroista liittyy siihen, kuka esiintyy opettajana ja keitä oppilaat ovat. Huizengan mukaan molempia kirjekokoelmia yhdistää pseudonyyminen kirjoittaja, joka osoittaa nuorille naisille näiden paikan: pythagoralaiskirjeet ovat ikään kuin vanhempien, hyveellisyydestään tunnettujen naisten nuoremmille kirjoittamia ohjeita kotielämää varten. Samoin pastoraalikirjeissä tietyt vanhemmat naiset esitetään hyviksi malleiksi ja opettajiksi nuoremmilleen. Huizenga alleviivaa, että molemmissa kokoelmissa nuorille naisille suositellaan alistuvaa asemaa ja pysymistä kodin piiriissä.

Huizenga panee merkille, että vaikka molemmat kokoelmat edustavat sukupuolittuneita käsityksiä, ovat niissä sovelletut opetusstra-

tegiat varsin sukupuolineutraaleja. Naisiin voidaan vedota ja heitä voidaan neuvoa ja ohjata siinä missä miehiäkin. Naiset nähdään aineistossa siis moraalisesti kehityskelpoisina. Annetut ohjeet osoittavat, missä naisten odotettiin toteuttavan hyveitään: uskollisuus ja esimerkiksi avioliitossa, kodin asioiden hoidossa ja lasten kasvatuksessa antoivat hyvän kuvan koko taloudesta, jota vaimo osaltaan hoiti ja edusti.

Konkreettinen tekstivertailu on havainnollista ja valaisee lukijalle monia seikkoja. On hyödyllistä lukea Uuden testamentin tekstejä vertaillen niitä antiikin muuhun samoja aihepiirejä käsittelevään kirjallisuuteen. Vertailu suhteuttaa asioita ja antaa välineitä arvioida kristillisen ajattelun painotuksia. Huizengan analyysissä sukupuoli on keskeinen tekijä, ja jo teoksen johdanto avaa tarkasteluikkunan sen suuntaan. Tämä perusratkaisu myös antaa värin sille, mitä Huizenga esittää ja vie paikoin tilaa myös lähteiden muunlaiselta kriittiseltä arvioinnilta. Esimerkiksi Sokrateen naiskuvaa käsittelevä johdannon osa on erittäin suppea ja perustuu vain Platonin ns. kypsän kauden tuotantoon kuten *Valtio* ja *Lait*. Näiden perusteella on kuitenkin hankala selvittää sitä, mitä Sokrates itse varsinaisesti ajatteli. Jos tekijä olisi käsitellyt aihetta laajemmin, olisi esimerkiksi *Pidot* tarjonnut herkullisia yksityiskohtia analysoitavaksi. Samoin olisi ollut hyödyllistä tehdä lukijalle selväksi, että Sokrates-kuva perustuu pääosin platonilaisiin kirjoituksiin, mutta hänestä on säilynyt myös muuta historiallista aineistoa (Huizenga tarjoaa nootistossa laajan valikoiman aihepiirin kirjallisuutta, huomioni koskee vain sitä, mitä hän nostaa niistä esiin).

Edellinen esimerkki on melko pieni yksityiskohta, jonka ohella on syytä kiinnittää huomiota myös varsinaisesta aineistosta nouseviin kysymyksiin. Eräs keskeinen teema tutkimuksen aineistossa on ikä. Pythagoralaiskirjeiden asetelma on rakennettu vanhempien nuoremmil-

le antamaksi ohjaukseksi, samoin pastoraalikirjeiden Paavali antaa ohjeitaan Timoteukselle ja Titukselle ikään kuin vanhempana veljenä ja nostaa samalla iäkkäitä naisia esimerkeiksi nuoremmille. Toki sukupuoli on keskeinen tekijä molempien kirjekokoelmien opetuksissa, mutta tasapuolisuuden vuoksi olisi hyvä mainita, että antiikin kirjallisuudessa myös nuorten miesten moraalikasvatuksessa nähtiin monia haasteita. Esimerkiksi *Nikomakhoksen etiikan* ensimmäisen kirjan alussa Aristoteles luettelee asioita, joiden vuoksi nuori mies ei sovi politiikan opiskelijaksi kovin hyvin. Syinä mainitaan esimerkiksi nuorukaisten taipumus seurata tunteitaan järjen asemesta sekä elämäkokemuksen puute. Huizengan katsannossa painottuvat kuitenkin *Politiikasta* ja *Metafysiikasta* sellaiset Aristoteles-lainaukset, joissa miesten paremmuus naisiin esitetään lähinnä luonnosta nousevana itsestäänselvytyenä. Lopputulos on tällöin hieman yksioikoinen.

Vaikka Aristoteles painottaakin luonnon ja biologisen sukupuolen merkitystä, hän käsittelee paljon myös kasvattamista. Pelkällä sukupuolella ei hänenkään mallissaan päästä kovin pitkälle. Nuorten naisten kasvatusta olisikin ollut havainnollista verrata laajemmin nuorten miesten kasvattamiseen – varsinkin kun Huizengan keskeinen väite koskee hyveiden sukupuolittumista, minkä hän havaitsee jo ”Sokrateella”. Lukija jää kysymään, olivatko nuoret miehet ja naiset oikeastaan kauempana hyveiden ideaalista kuin toisistaan. Martha Nussbaum on esittänyt tästä kiinnostavia huomioita. Toki antiikin hyveajattelun sukupuolittuminen näkyy osaltaan jo siinä, että kreikassa ja latinassa hyvettä ja miestä merkitsevät sanat ovat lähellä toisiaan. Pastoraalikirjeiden kirjoittaja näyttää Huizengan mukaan suhtautuvan penseästi nuorten naisten potentiaaliin edistettyä hyveissä.

Vielä yksi Huizengan tutkimus-

materiaalin keskeinen piirre, jonka hän toistuvasti mainitsee, on käytettyjen lähteiden kirjemuoto. Kun hän johtopäätöksissä kuitenkin nostaa esiin Clemens Aleksandrialaisen opettajana, joka omaksui sukupuolittuneen hyvekäsityksen ja kehitti sitä edelleen, hän ei kiinnitä lainkaan huomiota siihen, että yksikään hänen pitkiä Clemens-lainauksistaan ei ole kirjetekstiä – sisällöllisesti ne toki sopivat Huizengan teesiin. Clemensin kasvatusmenetelmä ei myöskään perustunut pseudonyymisyyteen, mikä olisi ollut syytä mainita. Keskeisiin opetuksiin (kr. *topoi*) perustuvan vertailun ja käytösohjeiden kannalta Clemensin käytösoapas *Paidagogos* olisi myös ollut laajemman huomion arvoinen, nyt se mainitaan vain ohimennen yhdessä alaviitteessä.

Vaikka Huizengan teoksen rakenne on melko selkeä, kansien välissä oleva materiaali olisi voinut olla tauloudellisemminkin jäsennetty. Suoria lainauksia englannin- ja saksankielisestä tutkimuskirjallisuudesta on runsaasti, mikä tuo päätekstiin katkonaisuutta. Suoria lainauksia on huomattavan paljon myös nootistossa. Pythagoralaisia kirjeitä käsittelevä osio sisältää myös käännökset, alkutekstit tarjotaan teoksen liitteenä. Toisena liitteenä on valikoima käännöksiä pastoraalikirjeistä. Ratkaisusta seuraa epäsymmetrian ohella, että sama materiaali toistuu eri muodoissaan useita kertoja eri puolella teosta. Käännösten ja alkutekstien tarjoaminen on toki hyödyllistä, mutta niiden koherentti yhdistäminen kahteen erilliseen ja laajaan analyysiosaan ei ole kokonaisuuden kannalta yksinkertaista. Tasapainoisempi ratkaisu olisi voinut olla esittää toisiinsa läheisesti liittyvät kohdat temaattisesti taulukoituna joko johdannossa tai loppukatsauksessa. Tämä olisi sitonut teoksen kahta pääosaa lähemmäs toisiaan.

Osaltaan jäsenyykseen liittyvät ongelmat heijastuvat jo johdannossa. Ensimmäiset kolmekymmentä sivua luettuaan lukija on voinut huo-

mata ainakin kolme keskenään erilaisella painotettua tutkimustehtävän muotoilua. Vaikka ne eivät sinänsä ole ristiriitaisia, lukijalle ei synny aivan selvää kuvaa siitä, mikä teoksen tutkimustehtävä tarkalleen ottaen on. Johdanto kuitenkin alkaa erittäin kiinnostavasti ja suorastaan imaisee lukijan pohtimaan kysymystä hyvistä tai hyveellisistä naisista ja hyveiden sukupuolittumisesta antiikin ajattelussa.

Annette Bourland Huizengan teos *Moral Education for Women in the Pastoral and Pythagorean Letters* on monella tapaa kiinnostava ja hyödyllinen teos antiikin filosofiasta, varhaiskristillisyydestä, kasvatuksesta, sukupuolentutkimuksesta ja hyveistä kiinnostuneille. Teokseen ja siinä analysoituun materiaaliin tutustuminen auttaa ymmärtämään myös oman aikamme käytäntöjä ja sukupuolirooleja, onhan pastoraalikirjeiden ohjeilla ollut merkittävä vaikutus esimerkiksi kristilliseen perheopetukseen ja käsityksiin kirkon virasta.

JOONA SALMINEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

**KEVIN TIMPE &
CRAIG A. BOYD (ED.)**
Virtues and Their Vices.
**Oxford: Oxford University
Press 2014. 510 s.**

Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana länsimaisessa akateemisessa filosofiassa ja teologiassa on kiinnostuttu uudelleen hyveistä. Hyveellä tarkoitetaan arvokasta luonteenpiirrettä, joka auttaa haltijaansa saavuttamaan esimerkiksi hyvän elämän, koeteltua tietoa tai moraalisesti korkeatasoisia tekoja. Hyve-teorioita on sovellettu muun muassa etiikkaan, tieto-oppiin ja politiikkaan; puhtaasti akateemisen kon-

tekstin ulkopuolella hyveisiin viitataan myös erilaisessa self help- ja johtamistaitokirjallisuudessa.

Virtues and Their Vices tarjoaa hyvän johdannon hyveteorian keskeisiin teemoihin: siinä käsitellään napakasti esimerkiksi kysymykset hyveiden luokittelusta ja keskinäisistä suhteista. Kirjan pääluvut noudattelevat luovasti yleisimpiä hyvelistojä. Kardinaalihyveiden (viisaus, oikeudenmukaisuus, rohkeus ja kohtuullisuus) ja teologisten hyveiden (usko, toivo, rakkaus) lisäksi käsitellään sekalainen joukko eri hyveitä ja paheita (himo ja siveys, mäsäily ja pidättyvyys, ahneus ja anteellisuus, laiskuus, oikeutettu ja oikeuttamaton viha, kateus, ylpeys ja nöyryys). Intellektuaalisista hyveistä käsitellään luottamus, ymmärrys ja teoreettinen viisaus. Lopussa esitellään vielä hyveitä teologian, poliittisen filosofian, psykologian, neurotieteen ja feministisen etiikan kontekstissa. Yksittäisiä hyveitä käsittelevät luvut ovat hieman epätasaisia, mutta tämä johtuu osaltaan jo käsiteltävistä teemoista. Ne tarjoavat kätevän summan kyseistä hyvettä tai pahetta koskevasta teoretisoinnista ja kytkevät niitä oman aikamme tieteidenvälisiin keskusteluihin. Parhaimmillaan luvut ovat varsin näppäriä johdantoja aiheeseensa. Kaiken kaikkiaan kyseessä on mitä kattavin yleisesitys hyveistä painottuen nimenomaan eri hyveiden ja paheiden analyysiin.

Johdannossa myös käsitellään muutaman sivun verran niin sanottua situationistista kritiikkiä, joka on merkittävin hyve-teorioita vastaan esitetty teoria. Situationismi haastaa klassisen hyvekäsityksen, jonka mukaan ihmisellä on vakaita ja syvään juurtuneita luonteenpiirteitä, joita noudatetaan johdonmukaisesti. Situationismi vetoaa empiirisiin kokeisiin, jotka kyseenalaistavat sen, että ihmisen toimintaa ohjaa jonkinlainen vakaa "luonne". Sen sijaan olennaisempi yksilön toimintaa määrittävä tekijä on se tilanne ja konteksti, jossa yksilö sattuu olemaan.